

شکل‌گیری هویت به مثابه تمایزخواهی: مطالعه‌ای داده‌بنیاد در میان دانش‌آموزان دختر

آرزو رضائی صدرآبادی^۱، حسین افراسیابی^۲

^۱دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه یزد، اداره آموزش و پرورش شهرستان یزد

www.arezooorezaei307@gmail.com

^۲دانشیار جامعه‌شناسی، دانشگاه یزد

www.hafrasiabi@yazd.ac.ir

چکیده

هویت از پدیده‌هایی است که در بین نوجوانان بسیار مهم به شمار می‌آید. از گذشته تاکنون، در خانواده، مدرسه، جامعه، رسانه‌های اجتماعی و... به آن پرداخته می‌شود. پژوهش حاضر با هدف درک دانش آموزان دختر مقطع متوسطه دوم شهر یزد از هویت صورت گرفت. این پژوهش، رویکرد کیفی داشته و از راهبرد نظریه داده بنیاد نظام مند استفاده کرده است. برای جمع آوری داده‌ها از روش مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شده است. زمینه‌ی تحقیق شهر یزد بوده و مشارکت کنندگان شامل ۲۰ نفر از دانش آموزان پایه‌های دهم، یازدهم و دوازدهم در بازه‌ی سنی ۱۵ تا ۱۸ سال هستند. فرایند مصاحبه تا زمان اشباع نظری ادامه یافت. روش انتخاب مشارکت کنندگان از نوع هدفمند بوده و مشارکت کنندگانی انتخاب شدند که بیشترین همکاری را داشتند و اطلاعات زیادی را در اختیار پژوهشگر قرار می‌دادند. تحلیل داده‌ها از طریق کدگذاری در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی صورت گرفت و به مقوله‌های بی‌الگوی، جامعه‌ی یکسان ساز، فردی سازی، تحسین خود، پس زدگی خانواده و گذر از چارچوب‌ها رسیدیم که ما را به مقوله‌ی مرکزی تمایزخواهی رساندند. بر اساس یافته‌ها، دانش آموزان به هویت‌نگاهی فردی و شخصی دارند. نداشتن الگو و تلاش جامعه برای یکسان سازی افراد باعث تمایل بیشتر نوجوانان به تمایزخواهی می‌شود و آن‌ها از راه فردی سازی سبک زندگی و تحسین ویژگی‌های خود به شکل دهی این هویت متمایز پرداخته که این امر موجب جدایی و پس زدگی از خانواده و گذر از چارچوب‌ها می‌شود.

واژه‌های کلیدی: هویت، تمایزخواهی، دانش آموزان، نوجوانان، پژوهش کیفی

۱_ مقدمه

نوجوانان امروز، نسلی هستند که با سرعت زیاد اجتماعی می‌شوند و دیگر تنها منبعی که برای آن‌ها تعیین ارزش کند؛ خانواده، سنت و جامعه نیست. زیست جهان نوجوان در مقایسه با نسل‌های دیگر به دلیل تغییرات و تحولات گوناگون متفاوت است. او به انواع منابع و اطلاعات در ابعاد گوناگون دسترسی دارد که این خود باعث می‌گردد بتواند در میان انبوه اطلاعات دریافتی، دست به انتخاب و شکل‌گیری هویت خود بزند. شکل‌گیری هویت و تعیین عقاید، ارزش‌ها و باورها، چارچوب فکری و اجتماعی نوجوان را شکل می‌دهد. او در تمامی ابعاد زندگی‌اش در حیطه این چارچوب عمل می‌کند. البته با دریافت و تغییر و دگرگونی منابع اطلاعاتی او می‌تواند دائماً هویتش را بازاندیشی کرده و در آن تغییر و تحول ایجاد کند. در لغت نامه دهخدا هویت با واژه تشخیص معنا شده است. در فرهنگ معین به معنای وجود و هستی و هر چیزی که باعث شناختن فرد می‌شود تعریف گشته است. نوجوان تمایل دارد که به پرسش من کیستم؟ پاسخ دهد و نوع تعریف و درکی که او از هویت دارد شکل دهنده‌ی کنش‌ها و رفتارهای او در آینده است؛ بنابراین دستیابی به درک و فهم نوجوانان از هویت بسیار ضروری به شمار می‌آید. میل به اظهار وجود و نمایش خود از طبیعی‌ترین حالت‌های روانی در دوره نوجوانی به شمار می‌آید. حال که نوجوان، دوره قیل و کودکی را پشت سر گذاشته و طی کرده است تمایل دارد خود را برای زندگی مستقل اجتماعی آماده کند و تحقق داشتن این موضوع نیازمند هویت‌یابی است. شکل‌گیری و تغییر هویت فرایندی بوده که در تمام طول عمر افراد ادامه‌دار است. اما به دلیل پویندگی، خلاقیت و نیاز شدید به استقلال در دوره نوجوانی شکل‌گیری هویت در این دوره دارای اهمیت زیادی است. از نظر اریکسون^۱ نوجوانان برای ساختن هویت خود با دو چالش رو به رو هستند. از یک طرف باید با تغییرات جسمانی، شناختی، اخلاقی و... خود سازگار شوند و از سمتی دیگر باید بتوانند با عوامل و نظام‌های بیرونی سازگار شوند (برزونسکی^۲، ۲۰۰۵). با توجه به ارتباط پیچیده و چند بعدی هویت فردی و نظام اجتماعی می‌توانیم هویت را ویژگی‌های منحصر به فردی بدانیم که بر اساس آن افراد شناخته می‌شوند. در واقع هویت داشتن به معنای همانندی با دیگران در یک گروه و همانندی با خود در گذر زمان نسبت به سایر افراد و اعضای گروه (رجایی، ۱۳۸۳: ۶۷). مدرنیته و رسانه‌های اجتماعی به خصوص فضای مجازی، باعث تغییرات ساختاری و ارزشی در کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته شده است و تاریخ، ساختار، عقاید، ارزش‌ها و... را سست کرده که این امر از یک سو باعث ایجاد تمایزات مختلف درون جوامع شده و از سوی دیگر باعث همسانی و هم‌رنگی گروه‌های اجتماعی در داخل کشورها شده است. در هر دو صورت این تمایزات نشان دهنده‌ی تغییرات و دگرگونی‌های نسل‌های جدید است (جمشیدی‌ها و خالق پناه، ۱۳۸۸).

باتوجه به دگرگونی‌های گسترده جوامع، تعاریف دانش‌آموزان از خود و هویت، پیچیده و متنوع شده است. دانش‌آموزان در تیراس بمباران تعاریف و الگوهای متنوع قرار گرفته‌اند. جهانی‌شدن، تعداد زیادی از نوجوانان را با الگوبرداری به شیوه نو روبه‌رو کرده است. پیشرفت و گسترش ابزار و وسایل ارتباطی مثل: تلویزیون، ماهواره، اینترنت، فضای مجازی و... در ارائه الگوهای جدید به نوجوانان بسیار تأثیرگذار بوده و نموده‌های فرهنگی

¹ Erikson

² Berzonsky

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

مدرن را در بین جوانان و نوجوانان بسیار بیشتر از قبل متجلی کرده است (عرب مقدم و همکاران، ۱۳۹۴). شناخت نوجوانان در ابعاد گوناگون به درک کردن آن‌ها و تعیین چگونگی برخورد و رفتار با آن‌ها کمک خواهد کرد. ما در این پژوهش به دنبال دست یابی به درک هویت از دیدگاه دانش آموزان دختر مقطع متوسطه دوم شهر یزد هستیم و این که آن‌ها چه اقداماتی برای شکل گیری هویت خود انجام می دهند و این کنش‌ها، چه پیامدهایی برایشان دارند.

به دلیل روند رو به رشد فناوری های تکنولوژی عصر جدید، می توان بیان نمود که جوامع بشری با استفاده از ابزارهای کنونی به راحتی هرچه تمام تر با یکدیگر در ارتباط و تعامل هستند و همین امر باعث شده است سبک‌ها و روش‌های زندگی جدیدی در سطح دنیا در حال گسترش و انتقال باشند (فتحی و مختاریپور، ۱۳۹۳). نوجوانی، حساس‌ترین، بحرانی‌ترین و مهم‌ترین دوره رشد هر انسان می باشد. در این دوره فرد به بلوغ میرسد و در پی کشف هویت خود، استقلال و جدایی از وابستگی های دوره کودکی است به همین دلایل، در این دوره، نوجوانان دارای وضعیت روانی با ثبات نیستند (انیسی و همکاران، ۱۳۹۶). نوجوانان آینده ساز کشور هستند و نقش پررنگی در بخش‌های مختلف ایفا خواهند کرد. در میان نهادهای اجتماعی گوناگون در جامعه، آموزش و پرورش از جمله نهادهایی می باشد که لزوم، برنامه‌ریزی‌های آموزشی ویژه در جهت اهداف و نیازهایش وجود دارد. زیرا که با برنامه دقیق و همه‌جانبه، آموزش و پرورش، کارا، خلاق و مؤثر خواهد بود. آموزش و پرورش بارور و سازنده موضوعی ضروری برای هر کشور به شمار می‌آید؛ لذا باید برای پیشرفت و توسعه اجتماعی جامعه و رسیدن پایاپای به تحولات مختلف در جهان و عقب نماندن از علم و فناوری جهانی، شیوه‌ها و تدابیر گوناگونی برنامه‌ریزی کرد (صالحی عمران و عابدینی بلترک، ۱۳۹۷). لازم به ذکر است یافته‌های این پژوهش در سطح فردی و اجتماعی قابل استفاده است. خانواده‌ها، نهاد آموزش و پرورش، سیاست‌گذاران آموزشی و تربیتی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، وزارت ارتباطات، اداره‌ی ورزش و جوانان و شورای عالی فضای مجازی می‌تواند از یافته‌های این تحقیق بهره ببرند. توسعه و موفقیت در کشور از نظر علمی و صنعتی در گرو داشتن نیروی انسانی موفق از نظر دانش و آگاهی است و ایجاد زمینه رسیدن به این امر در گروه شناساندن راه‌ها و شیوه‌های کسب هویت برای دانش‌آموزان می‌باشد.

هدف این پژوهش کشف تعریف و راهبردهای هویت یابی دانش آموزان دختر مقطع متوسطه مقطع دوم شهر یزد است.

سوالات

- ۱_ دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه دوم شهر یزد چه درکی از هویت دارند؟
- ۲_ چه شرایطی باعث شکل گیری این تعریف از هویت در بین دانش آموزان دختر مقطع متوسطه دوم شهر یزد شده است؟
- ۳_ دانش آموزان دختر مقطع متوسطه دوم شهر یزد برای شکل گیری هویت خود چه اقداماتی انجام می دهند؟
- ۴_ اقدامات دانش آموزان دختر مقطع متوسطه دوم شهر یزد برای شکل گیری هویت، چه پیامدهایی برایشان دارد؟

پیشینه پژوهش

موضوع هویت در میان نوجوانان به عنوان مسئله ای مهم مورد توجه صاحب‌نظران و متخصصین بوده است. با توجه به بررسی‌های صورت گرفته در پژوهش‌های داخلی و خارجی، تحقیق در رابطه با دانش‌آموزان، زیاد انجام شده است اما اغلب آن‌ها کمی بوده و به درک و فهم هویت نپرداخته اند. در این جا به برخی از مهم‌ترین‌ها اشاره می شود:

بابایی و همکاران (۱۳۹۸) در تحقیقی با عنوان عوامل مرتبط با هویت یابی دانش آموزان دوره متوسطه استان مازندران با روش مقطعی، توصیفی-تحلیلی در بین ۳۹۴ نفر از دانش آموزان به این نتیجه رسیدند که عواملی مانند شخصیت، مذهب، فرهنگ، سن و جنس در هویت یابی نوجوانان اثرگذار است. حاجلو و همکاران (۱۳۹۱) در تحقیقی با عنوان هم بسته های هویت یابی فردی در دانش آموزان دختر مقطع متوسطه شهرستان اردبیل که به شیوه توصیفی همبستگی اجرا شد با نمونه آماری ۳۵۷ نفر از دانش آموزان دختر که با روش نمونه گیری خوشه ای انتخاب شدند به این نتیجه رسیدند که از روی عزت نفس، ارتباط با همسالان، نفوذ والدین، میزان مذهبی بودن و سلامت روان دانش آموزان می توان منابع هویت یابی آن‌ها را به خوبی پیش بینی کرد. آزاد ارمکی و اکبری (۱۳۹۱) در پژوهش خود نشان دادند که جامعه ایران در حال گذار از حالت سنتی به حالت مدرن است. یعنی همزمان با تغییرات در ارزش‌ها، عقاید، باورها و هنجارها، میزان جمع گرایی کاهش پیدا کرده و فردگرایی افزایش می یابد. بدین گونه که افراد به صورت خود خواسته و خودخواهانه به ساختن و بازاندیشی هویت خود می پردازند. پرستش و همکاران (۱۳۸۷) در پژوهش خود به عنوان بررسی جامعه شناختی مدیریت ظاهر و هویت فردی در بین افراد ۱۵ تا ۲۵ ساله شهر بابل به این نتیجه رسیدند که افراد برای مدیریت بدن به مراکز زیبایی مراجعه می کنند و این امر نشان داد که نوع مدیریت بدن افراد با هویت فردی آن‌ها، دارای همبستگی معناداری است. مریدی و تقی زادگان (۱۳۸۶) در تحقیقی با عنوان بررسی بحران هویت در بین ۲۶۰ نفر از دانش آموزان شهر لار با روش پیمایش به این نتایج رسیدند که خانواده بر بعد شناختی هویت اثر کمی دارد. یعنی دانش آموزان برای شناخت هویت از خانواده کمک نمی گیرند اما هر چه میزان ارتباط دانش آموز با خانواده بیشتر باشد هویت در او بهتر و راحت تر شکل می گیرد. گروه همسالان منبع هویت یابی مهمی به شمار می آید و هر چه میزان دوست افزایش یابد

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

همانندسازی نوجوان با الگوهای متعدد سخت شده و فرایند هویت یابی دشوار می شود. لانگ^۳ و همکاران (۲۰۰۷) در پژوهش خود با عنوان تاثیر اینترنت بر رشد و ارتقای خود هویتی جوانان به نقش اینترنت در شکل گیری هویت فردی نوجوانان در چین پرداختند. نتایج بیان کرده است که اینترنت بر ابعاد هویت نوجوانان اثر گذار بوده و شیوه های جدیدی از درک صورت بندی شده هویت نیز در بین آنها شکل می گیرد. در پژوهش موشمان^۴ (۲۰۱۱) یافته ها نشان داد که با افزایش سنت گرایی، از میزان تمایز یافتگی کاسته می شود. بدین معنی که سنت ها باعث می شوند افراد یک شکل و همدست باشند و به تبعیت از سنت های جامعه هویت یکسانی را در خود پرورش دهند و هرچقدر از سنت ها دور شوند بیشتر متمایز می شوند و تفاوت های فردی خود را نشان می دهند. کوپسکو^۵ (۲۰۱۱) در پژوهشی با عنوان جنبه های ساخت هویت در درون جهانی شدن، به شکل گیری هویت در جوامع مدرن و پست مدرن پرداخت است و از نظر او در جوامع مدرن افراد دارای مشکلاتی در ساختن هویت اجتماعی و فردی هستند.

مبانی نظری

با توجه به این که این پژوهش به روش کیفی انجام می شود چارچوب نظری مشخص وجود ندارد و به تشریح مهم ترین نظریه های مربوط به هویت می پردازیم:

گیدنز بیان می کند در جوامع صنعتی و مدرن، هویت شخصی دارای اهمیت بسیاری است. انسان ها در جوامع مدرن می بایست به سوالات اساسی و مهمی در مورد هویت پاسخ بدهند و در زندگی انتخاب های مهمی داشته باشند. در جوامع مدرن، انسان باید خود سازنده ی نقش هایش باشد اما در جوامع سنتی اکثرا نقش ها و تکالیف مشخص و ثابتی برای افراد تعریف می شده است. از عوامل مهمی که گیدنز به آن ها اشاره می کند، رسانه های جمعی هستند که انتخاب ها و گزینه ها را برای ما مشخص کرده و سبک های زندگی را به ما معرفی می کنند. در جهان مدرن است که هویت بازاندیشانه می شود و ما به طور مداوم هویت خود را می سازیم و اصلاح می کنیم و به دنبال پاسخ سوالاتی مانند این که که چه فردی می باشیم؟ چرا این فرد می باشیم؟ هستیم و این سوالات و پاسخ هایشان را مدام برای خود مرور و بازبینی می کنیم. در قدیم هویت انسان را جامعه و سنت ها شکل می دادند اما این هویت در جامعه مدرن باید همیشه ساخته و پرداخته شود و این موضوع به نوبه ی خود بستری را برای شک، تردید، احساس بیهودگی و پوچی فراهم می آورد اما در کنار این امر برای ما امکان برگزیدن سبک های زندگی مختلف و گوناگونی را فراهم می کند (گیدنز، ۱۳۸۴: ۲۸-۲۴). در جامعه قبل از هویت اجتماعی فرد و رابطه اش با جامعه تماما تحت تاثیر سنت، ارتباط خانوادگی و خویشاوندی و محلی قرار داشت. در زمان حال این رابطه بسیار گنگ و مبهم شده است. فرد دیگر ساکن زادگاه خود نیست. در گذشته وابستگی هویت اجتماعی فرد به بسترها، گروه ها و انتظارات که زمانی، دانش افراد درباره این که من چه کی هستم؟ چگونه زندگی می کنم؟ تعیین شده و مشخص بود اما امروزه وابستگی به زمینه قطع شده است. امروزه فرد، مسئول هویت خود است. هویت فرد با ارجاع خارجی مشخص نمی شود. هویت در محیط های نهادی و اجتماعی پیچیده نظام فرهنگی جهانی تصویری سیال است (پیرسون^۶، ۱۳۸۰: ۴۰-۴۱).

در نظر زیمل^۸ آزادی انسان از تمام قید و بند هایی که جهان اجتماعی سنتی در قالب همبستگی های گروهی بر آزادی انسان تحمیل می کند؛ نویدبخش ابراز فردیت است. سپس فرد آزاد، خودش را در قفس جامعه می بیند که به طور پیوسته به تمایز طلبی های او تعرض می کند و ساختار جامعه مدام به او فشار می آورد. این فشار از جانب ساختار در زمانی اعمال می شود که وجود شهر، تعلقات گروهی را از بین برده است. درگیری فرد در نظام تقسیم کار پیچیده، هویت فرد و تمایز طلبی هایش را از بین برده است. در چنین حالی فرد، خاص شدن در ابعاد مختلف را راهی برای بیان خود و تفاوتش با دیگران حاضر به کار می برد. به نظر او فرد فقط می تواند از طریق گسترش دادن شدید فردگرایی که از راه پیروی کردن از نمادهای مد و منزلت است فشار های جامعه مدرن را تحمل کند در این جا فرد به دنبال اثبات کردن خود و حفظ ابعاد مختلف فردی اش است (اکرهام^۹، ۱۹۹۷: ۳۲۰). او درباره ی زندگی می گوید که زندگی، نمایانگر تلاش افراد برای یافتن ارزش های بنیادی یا همان فردیت برتر خود در فرهنگ عینی و شناساندن آن به دیگران است. زیمل همزمان با پذیرفتن تمایز میان صورت ها که منظور همان رفتارهای فرد در چارچوب

³ Long

⁴ Moshman

⁵ Copesescu

⁶ Giddens

⁷ Pearson

⁸ Simmel

⁹ Cockerham

فرهنگ عینی است و معنا که نشان دهنده ی فردیت برتر هر عضوی از اعضای جامعه می باشد سبک زندگی و هدف را صورت های منتخب و نحوه چیدمان آن ها را که همان سبک باشد در ارتباط با معنا و فردیت شخصی سازی شده می بیند. (بیات، ۱۳۸۹: ۵۰).

از نظر زیمل مد دو کارکرد دارد از یک رو نشان دهنده اعلام تمایل فرد برای متمایز شدن از سایرین و ابراز هویت شخصی سازی شده فردی بوده اما از یک سو جنبه طبقاتی پیدا می کند و باعث همبستگی گروهی و پیوستگی و انسجام بین اعضای یک گروه یا طبقه می شود و در اینجا در فرد احساس تعلق به گروه را تقویت می کند (میلز^{۱۰}، ۱۹۹۶: ۱۵۱) کسی که مد را می پذیرد به عنوان عضوی از اعضای گروه و هم به عنوان خود فردی اش شروع به کسب هویت کرده و دغدغه همبستگی با گروه و تمایز طلبی اش به طور پایاپای و همزمان رفت می شود. در واقع پذیرندگان مد در تجربه ای با هم شریک می شوند بنابراین مد هم کارکرد تمایز بخش و هم کارکرد هم رنگی دارد. مد، هم میل به سایرین و هم تمایز طلبی را ارضا می کند. او معتقد است در جوامع سنتی افراد هویت خود را از گروه دریافت می کردند و هم رنگ بودند اما در شهرهای مدرن امروزی شخص از راه مصرف هویت مدنظر خود را شکل می دهد. فرد برای ابراز آزادی خود به مد رو می آورد. از نظر زیمل همه ی ارزش های انسانی را به زبان پول تقلیل یافته و همین ویژگی ها اجازه ی رشد فردگرایی و آزادی «شکار شدن هسته ی وجودمان با تمامی عواطف و امیال فردی اش» را به ما می دهد. در نظریه خود آیین سان کولی^{۱۱} به نقش جهان اجتماعی در شکل گیری هویت نوجوانان اشاره می گردد. از نظر او تصویری که انسان از خود دارد شبیه آینه است انسان ها در معرض واکنش های دیگران نسبت به کنش های خود قرار می گیرند و با دیدن رفتار و نظرات دیگران خود را مانند شی می بینند (اشرفی، ۱۳۷۷: ۱۶). از نظر او، خود، در نتیجه مشارکت در فرایندهای اجتماعی به دست می آید و فرایندی دیالکتیکی بین من فردی و من اجتماعی است. زمانی که فرد می خواهد جامعه را بشناسد به شناخت خود نیز می رسد (تنهایی، ۱۳۸۷). زمانی که افراد و نوجوانان خودشان را در آینه دیگران می بینند و تصور می کنند قضاوت های دیگران را نیز احساس می کنند. خود آیین سان بیشتر در زمان بلوغ و نوجوانی خود را نشان می دهد چرا که در این زمان نوجوانان بیشتر در معرض افراد و دیگران قرار می گیرد و خود را در آینه آن ها دیده و احساس و کنش های خود را شکل می دهند و از این طریق شخصیت فرد شکل می گیرد (ترنر^{۱۲} و بیگلی، ۱۳۷۱).

۲_ روش شناسی

روش پژوهش حاضر کیفی بوده و از راهبرد داده بنیاد سیستماتیک (استراوس و کوربین، ۱۳۹۰) استفاده کرده ایم. این روش به درک دنیای درونی مشارکت کنندگان و نظریه سازی کمک می کند. نمونه گیری به صورت هدفمند انجام گرفت به طوری که تعداد ۴ نفر از دانش آموزان را به صورت در دسترس انتخاب کرده و پس از انجام مصاحبه، نمونه گیری های بعدی را به صورت نظری انجام دادیم تا بتوانیم به سراغ افرادی برویم که بیش ترین اطلاعات را در اختیار ما قرار دهند و جامعه آماری متنوعی را داشته باشیم در نهایت با ۲۰ نفر از دانش آموزان دختر مقطع متوسطه دوم شهر یزد در چهار مدرسه مختلف در نقاط مختلف شهر مصاحبه گرفته شد. برای جمع آوری داده ها از مصاحبه نیمه ساختار یافته تا زمان رسیدن به اشباع نظری استفاده شد. تعداد مناسب مشارکت کنندگان در پژوهش های کیفی به گونه ای است که مصاحبه کننده احساس کند تمام چیزی که لازم بوده از مصاحبه آموخته و به دست آورده است. یعنی مصاحبه تا زمانی که هیچ داده جدیدی به دست نیاید باید ادامه پیدا کند (جانسون^{۱۳}، ۲۰۰۲؛ به نقل از هومن، ۱۳۹۰). از مشارکت کنندگان سوالاتی مانند به نظر شما هویت چیست؟ برای شکل گیری هویت چه کارهایی انجام می دهید؟ پرسیده شد. تمامی مصاحبه ها با رضایت مشارکت کنندگان ضبط شد و پس از تبدیل شدن به متن و ویرایش های اولیه به کدگذاری باز پرداختیم و سپس کدگذاری محوری و گزینشی را انجام دادیم به مقوله مرکزی رسیدیم و در نهایت به ساخت مدل پارادایمی و تشریح نظریه پرداخته ایم.

۳_ یافته ها

مسئله هویت یابی، دشواری ها و چالش های آن از پدیده های به روز و در حال بحث در تمامی جوامع به شمار می رود. هویت فرایندی است که دائماً در حال واکاوی و بازسازی بوده و تعریف و درک آن از دیدگاه نوجوانان مهم به شمار می آید. پس از طی کردن فرایند کدگذاری و دست یابی به مقوله های اصلی، به مقوله ی مرکزی تمایزخواهی رسیدیم. با توجه به یافته های پژوهش، مشارکت کنندگان هویت خود را در فرایند تمایز خواهی جست و جو می کنند و می سازند. تمایزخواهی به معنای این است که مشارکت کنندگان مجموعه توانایی ها، اهداف، مهارت ها و ویژگی های شخصیتی خود را منحصر به فرد می دانند و معتقدند هر انسانی دارای شخصیتی متمایز بوده که این شخصیت باعث می شود به فردی منحصر به فرد

¹⁰ Miles

¹¹ Cooley

¹² Turner & Beegley

¹³ Johnson

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

تبدیل شود. تعدادی از نوجوانان تمایل دارند خودشان را به لحاظ ظاهری، پوششی، فکری، رفتاری و کلامی از دیگران جدا کنند و مجموعه شخصیتی را بسازند که با بقیه افراد جامعه متفاوت باشد. در راه شکل گیری هویت، به فردی سازی امور مختلف پرداخته و تمایل دارند از چارچوب هایی که جامعه برایشان ترسیم کرده عبور کنند و در مواردی از خانواده دوری پیدا کرده و به تحسین خود می پردازند. آن ها از خود سانسوری و نقاب زدن افراد در جامعه بیزاری می جویند. آن ها در بحث تمایز خواهی تمایلی به داشتن الگو نداشته و از آن گریزانند و می خواهند تا خودشان مسیر و نقشه راه خود را ترسیم کنند. تعدادی از مشارکت کنندگان به تمایل جامعه به یکسان سازی اعضای خود اشاره کرده که منجر به همگرایی افراد می شود. آن ها پس از نقد یکسان سازی جامعه به تمایز طلبی گروهی اشاره کرده که نوجوانان در بین دوستان و همسالان خود سعی می کنند تا شبیه به هم باشند. مثلاً از یک خط فکری، نگرشی، پوششی، مدل مو، آرایش و... در بین گروه خود پیروی کنند.

جدول ۱- مفاهیم و مقوله های مرتبط با تمایز خواهی

مقوله مرکزی	مقوله های فرعی	مفاهیم
تمایز خواهی	فردی سازی	یافتن راه های متفاوت، اهداف متفاوت، برنامه ریزی شخصی، یافتن مسیر خود لباس متفاوت، آرایش خاص، عدم شباهت مو به بقیه، عمل زیبایی، استایل خاص، اندام ایده آل
	گذر از چارچوب ها	حرکت خلاف جامعه، گذر از مولفه های محیطی، حرکت خلاف یکسان سازی، جنگ با آداب و رسوم، دوری از آداب و رسوم، جدایی از اقوام و آداب و رسومشان
	تحسین خود	تعصب بر افکار خود، تحسین بروز درونیات، افکار به روز، نسبیّت زیبایی، دورویی، تنزل سلیقه عمومی، خود مستحکم، کامل بودن خود، مثبت نگری به ظاهر، نفی ظاهرسازی
	پس زدگی خانواده	عدم صمیمیت، تفاوت افکار، بدسلیقگی خانواده، شکاف نسل، عدم پاسخگویی به نیاز روحی، دوست جایگزین خانواده، نبود گفت و گو
	بی الگویی	نداشتن الگو، بی اهمیتی الگو، کامل نبودن افراد، عدم تاثیر الگو، تک بعدی شدن، کشتن خلاقیت، عدم شناخت کامل فرد، اطاعت کورکورانه، بی اطلاعی، عدم فرهنگ سازی، نقش رسانه
	جامعه یکسان ساز	شباهت به همسالان، همگرایی، شباهت برای پذیرش، برندگرایی، هم سلیقگی طرفداری، شباهت برای تایید، شهرت از همراهی با سلیقه توده، عدم تنوع در بازار، از بین رفتن فردیت، سلب سلیقه فردی، شبیه سازی ظاهری، یکدست شدن، ارائه موسیقی مشابه، ارائه لباس مشابه

فردی سازی: نوجوانان تمایل دارند تا اهداف خودشان را داشته باشند و همه چیز را برای خودشان فردی سازی کنند. مشارکت کنندگان در چهار بعد به مقوله فردی سازی پرداخته اند. اهداف شخصی، برنامه ریزی شخصی، استایل شخصی و عدم شباهت با اطرافیان. مشارکت کنندگان هدف های متناسب با روحیات، افکار، علایق و ذهنیات خودشان را شکل می دهند و نمی خواهند هدف هایی که خانواده، اطرافیان و جامعه برایشان دیکته می کند را داشته باشند. آن ها ارزش زیادی برای استقلال فکری و عملی خود قائل اند. در بعد دوم نوجوانان اقدام به برنامه ریزی متناسب با زمان، کار ها و علایق خود کرده و معتقدند هر کس باید مسیر متناسب با روحیات خود را طی کند. مونا دانش آموز پایه دهم ریاضی در این باره گفت:

"من باید توانایی برنامه ریختن متناسب با مهارت ها و استعدادهای خودم را داشته باشم و بتوانم در مرحله بعد اجراش کنم و به سمت هدف آن حرکت کنم. من با بعضیا که میرن برنامه ریزی های تو اینترنت را برمی دارن یا از فرد دیگه برنامه می گیرن مخالفم. هر کس باید خودش برای خودش برنامه بنویسه."

در بعد استایل شخصی نوجوانان تمایل دارند همان گونه که از نظر فکری، اهداف و برنامه ریزی به شخصی سازی می رسند در حیطه ی ظاهری و پوششی نیز هم به همین صورت عمل کنند. نوجوانان در این بعد تمایل دارند تا از طرق مختلف مانند آرایش خاص، رنگ مو تاتو، لباس و تیپ خاص، استایل شخصی سازی شده ای را برای خود بسازند. در بعد بعدی در عین حال که آن ها استایل شخصی خود را شکل می دهند تمایل ندارند تا به اطرافیان شباهت داشته باشند و اهداف، افکار و استایلش آن حالت تقلیدی و کپی شده پیدا کند. آن ها دوست دارند در تمامی ابعاد شخصیتی را داشته باشند که فقط مختص به خودشان است.

گذر از چارچوب ها: نوجوان معتقدند در راه فردی سازی و اهمیت افکار و نظرات خودشان باید از چهارچوب های از قبل تعریف شده فراتر روند. مشارکت کنندگان در سه بعد به مقوله عبور از چهارچوب ها پرداخته اند که عبارتند از: تمایز از خانواده، جدایی از اقوام و آداب و رسوم و حرکت خلاف جامعه. در بعد اول نوجوانان با توجه به تفاوت های فکری و عقیدتی که با خانواده خود داشته و نبود احساس صمیمیت و گفتگو بین اعضای خانواده تمایلی به رعایت چارچوب ها و عمل به اهدافی که والدین برایشان از پیش تعیین کرده اند ندارند. آن ها به اختلاف سنی زیاد با پدر و

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

مادرشان اشاره می‌کنند و به نیازهای روحیشان در خانواده پاسخ داده نمی‌شود و دوستی که هم سن و سال خودشان بوده جایگزین خانواده تلقی می‌گردد. نیکیتا دانش آموز پایه دهم انسانی در این باره گفت:

"من بچه آخر خانواده ام و اختلاف سنیم با پدر و مادرم خیلی زیاده اصلا حرف همو نمیفهمیم، انگار اونا مال یه دنیای دیگه هستند و منم یه دنیای دیگه. منم راهمو ازشون جدا کردم و اگه بتونم این کارو حفظ کنم موقم."

در بعد دوم نوجوانان با آداب و رسوم و آن چه در بین اقوامشان عمل می‌شود مخالفند و تمایل دارند تا از آن عبور کرده و به آن عمل نکنند. در بعد آخر مشارکت کنندگان به این اشاره می‌کنند که در جامعه و محیطی زندگی می‌کنند که تمایل دارد تمامی افراد را شکل هم کند و از آن ها کنشگرانی را بسازد که خودش می‌خواهد. در واقع آن ها هدف جامعه را شکل گیری اعضای با اهداف، افکار، عقاید، ظاهر و اعمال یکسان می‌دانند. تنها زمانی می‌توانند هویت خود را شکل دهند که بتوانند خلاف این یکسان سازی عمل کنند و راه خودشان را پیدا کرده و آن را طی کنند. از نظر نوجوانان خانواده، اقوام، اطرافیان و جامعه تمایل به یک شکل سازی و تعیین معیاری ثابت برای تمام زندگی دارند. اما نوجوانان به تفاوت های افراد با یکدیگر توجه داشته و پیچیدن نسخه یکسان برای همه را اشتباه می‌دانند.

تحسین خود: نوجوانان آن چه هستند را پذیرفته اند. تمام ویژگی های بد و خوب خود را دوست دارند. آن ها خود و افکارشان را ایده آل می‌پندارند. مشارکت کنندگان در چهار بعد به مقوله ستایش خود پرداخته اند. بعد تحسین افکار، کامل بودن خود، تحسین ظاهر و نقد دورویی. در بعد تحسین افکار مشارکت کنندگان اشاره می‌کنند که از نظر خودشان افکار، عقاید و درونیاتشان خوب و به روز بوده و بر روی آن تعصب دارند. نستر ن دانش آموز پایه یازدهم در این باره گفت:

"من سعی می‌کنم همیشه مطالب به روز را دنبال کنم و کتاب بخونم تا اندیشه هام رو پرورش بدم. از نظر خودم من افکار خیلی خوب و به روزی دارم و حفظ کردن این افکار که با بقیه تفاوت داره و من رو می‌سازه خیلی خوبه."

نوجوانان حفظ کردن افکاری که باعث تفاوتشان با دیگران می‌شود را دوست دارند و به این فکر شخصی سازی شده که با بقیه تفاوت دارد افتخار کرده و آن را تحسین و ستایش می‌کنند. در بعد دوم نوجوانان معتقدند که هرچه هستند چه خوب و چه بد شخصیت کاملی دارند و هر فرد زمانی که خودش را دوست بدارد و ترسی از ابراز خود واقعیش نداشته باشد علی‌رغم داشتن ویژگی های منفی و ضعف، فردی کامل است. آن ها کسانی که خود را قبول داشته و اعتقاد به کامل بودن خود داشته را تحسین می‌کنند. در بعدی نوجوانان ظاهر خود را پسندیده دانسته و آن را دوست دارند. آن ها به زیبایی فردی ای توجه دارند که هر کس خودش را دوست دارد چون با بقیه متفاوت است. در بعد آخر نوجوانان به کنار گذاشتن نقاب افراد در جامعه اشاره می‌کنند. آن ها معتقدند اگر هر فردی خود واقعی اش را بروز دهد و از نقش بازی کردن دست بردارد شناخت خود و شکل گیری هویت به خوبی انجام می‌شود. آن ها با بیان این که اگر انسان خودش باشد همیشه جذاب تر است به نقد کسانی می‌پردازند که ظاهر سازی کرده و تمایل به نشان دادن ابعادی از خودشان دارند که واقعیت نداشته و در راستای فریب دیگران شکل می‌گیرد. نوجوانان خودشان را در ابعاد مختلف تحسین می‌کنند. آن ها کسانی را که به این صورت عمل میکنند کامل دانسته و ستایش می‌کنند. نوجوانان ضمن پذیرش تفاوت های ظاهری، تایید و پذیرش ظاهر خود را لازم می‌دانند و به نقد و نفی کسانی که ظاهر سازی می‌کنند و خود واقعیشان را نشان نمی‌دهد می‌پردازند.

بی الگوی: با توجه به تمایزخواهی نوجوانان و تمایل به فردیت و فردی سازی امور مختلف و گذر از چارچوب های خانواده، اقوام، جامعه و تحسین خود، آن ها تمایل به داشتن الگو و کسی که برنامه اش را مدنظر قرار داده و به آن عمل کنند یا کسی که بخواهند مشابه او شوند؛ وجود ندارد. از دیدگاه مشارکت کنندگان بی الگوی در چهار بعد اتفاق می‌افتد. این ابعاد عبارتند از: نداشتن الگو، عدم شناخت کامل افراد، تک بعدی شدن خود و بی اطلاعی از الگوی بومی. در بعد اول مشارکت کنندگان اشاره می‌کنند که داشتن الگو اهمیتی در زندگی نداشته و الگو تاثیری در روند زندگی ندارد. لذا آن ها تمایلی به داشتن الگو ندارند و آن را بیهوده می‌پندارند. سارا دانش آموز پایه یازدهم انسانی در این باره گفت:

"در زمان حاضر به نظرم خیلی فرقی نمیکند که الگو داشته باشیم یا نه چون هر کی داره مسیر خودش رو میره این که من بگم آره فلانی الگوی منه بیهوده و مسخره هستش."

در بعد بعدی مشارکت کنندگان اشاره می‌کنند که ما نمی‌توانیم تمام جنبه های یک فرد را بشناسیم و نمی‌توانیم او را به عنوان الگو انتخاب کنیم ما زمانی که فقط برخی ابعاد انسان ها را مشاهده می‌کنیم و از زیر و بم وجودشان و زندگیشان بی‌خبریم؛ نمی‌توانیم بر اساس شناختی ناقص آن ها را الگو قرار دهیم. در بعد بعدی نوجوانان اشاره می‌کنند که اگر ما فردی را الگو قرار دهیم باعث می‌شود که به صورت کورکورانه از او تبعیت کنیم و این کار باعث کشتن خلاقیت ما می‌شود. در این زمان بدون آن که به درست و غلط کار الگو آگاه باشیم صرفا از او دنباله‌روی می‌کنیم که این کار به مرور باعث تک‌بعدی شدن می‌شود. به صورتی که نمی‌توان به رشد و تغییر در سایر جنبه ها فکر کرد. در بعد آخر نوجوانان به این امر اشاره می‌کنند که آن ها الگوی بومی مربوط به شهر خودشان را نمی‌شناسند و هم نسبت به الگوی بومی اظهار بی‌اطلاعی کرده و هم نسبت به آن

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

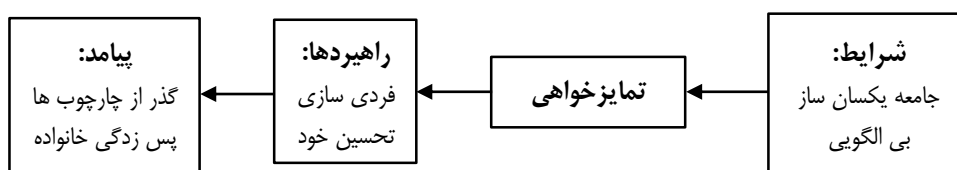
National Conference on Applied Studies in Education Processes

علاقه ای ندارند. از نظر آن ها برای شناسایی و شناخت الگوهای داخلی و بومی فرهنگ سازی و تبلیغات صورت نگرفته است و لذا آن ها شناختی راجع به این الگوها ندارند. در این مقوله نوجوانان بیان می کنند که تمایل به داشتن الگو نداشته و الگو تأثیری در زندگیشان ندارد و فاقد اهمیت است و به مرور باعث کشتن ایده ها و خلاقیت هایشان می شود و اطاعت کورکورانه را به دنبال دارد.

جامعه یکسان ساز: در این مقوله مشارکت کنندگان معتقدند که جامعه و بازار مصرف سعی در شبیه سازی علائق تمام اعضای خود دارد. در این حالت سلاطین اعضای جامعه شبیه به یکدیگر بوده و فردیتی وجود ندارد. تمام کالاها یکنواخت و یک شکل است و سلاطین به پایین ترین حد خود نزول پیدا کرده است. آن ها در ابعاد مختلفی چون شبیه سازی فکری، مدرگرایی، برند گرایی، عدم تنوع در بازار، سلب سلیقه فردی، شباهت برای پذیرش و تمایز طلبی گروهی به این مقوله پرداخته اند. از نظر نوجوانان جامعه تمایل به شبیه کردن تمام اعضا از نظر فکری، اعتقادی و ارزشی دارد. زمانی که جامعه بتواند اعضایش را از نظر فکری یکسان کند می تواند در سایر ابعاد ظاهری و عملی هم هر طوری که می خواهد آن ها را شکل دهد در این حالت اعضای جامعه مثل خمیری در دستان بالادستی های جامعه قرار دارند و اختیاری از خود ندارند. از نظر آن ها فرد زمانی می تواند موفق باشد که خلاف این شبیه سازی فکری عمل کند و اجازه ندهد جامعه تفاوت هایش را نادیده بگیرد. مدرگرایی مقوله ی مهمی است که مشارکت کنندگان به آن پرداخته اند. آن ها بیان می کنند در جامعه نوع خاصی از پوشاک، کیف، کفش، آرایش، دکوراسیون موسیقی، ارتباط و... گسترش پیدا کرده و نوعی یکرنگی دیده می شود به طوری که در برهه های شاهد این هستیم که نوع خاصی از لباس و آرایش در بین دختران دیده می شود یا در همه جا شنوای یک نوع موسیقی خاص هستیم. زهرا دانش آموز شاغل پایه دهم تجربی در این باره گفت:

"یه وقتا هر جا میرم همه ابروهاشون یک شکل شده پهن و عین موکت یا توی آرایشگاه، فروشگاه و ماهواره داره یه آهنگ رو پخش میکنه. این به نظر من همون تلاش محیطه برای یک شکل کردن سلیقه هممون. همون چیزی که باید ارزش فرار کنیم و دنبال همه چی با سلیقه خودمون باشیم نه چیزی که بهمون تحمیل میشه."

در بعد بعدی نوجوانان به برند گرایی اشاره می کنند که در راستای توده ای شدن سلاطین عمل می کند. از نظر آن ها زمانی برند گرایی رخ می دهد که افراد تمایل زیادی به خرید از یک برند و یک مارک دارند. این برند می تواند مربوط به پوشاک، کفش، کتونی، گوشی همراه، مواد غذایی و... باشد. مشارکت کنندگان، برند گرایی را عاملی دانسته که در راستای شبیه سازی ظاهری اعضای جامعه به یکدیگر و کسب درآمد برندهای تجاری عمل می کند. نوجوان ها در بعد بعدی به عدم تنوع در بازار اشاره می کنند که در بازار انبوهی از کالاها وجود دارد اما تنوع آن کم است. به طوری که برای سلاطین مشابهی که از قبل تعریف شده است کالا موجود است و اگر فردی به دنبال کالاهای متناسب با سلیقه شخصی خودش است باید بسیار تلاش و جستجو کند و در آخر هم دست از پا درازتر آن را نمی یابد. در بعد بعدی نوجوانان به بیان سلب سلیقه فردی می پردازند با توجه به از نظر نوجوانان مدرگرایی و عدم توجه به سلیقه فردی در بازار و جامعه منجر به سلب سلیقه فردی اعضای جامعه می شود. به صورتی که در نهایت فرد باید علیرغم میل باطنی از همین بازار خرید کند و در همین جامعه زندگی کند. آن ها معتقدند که در چنین جامعه ی یکسان سازی نمی توانند خودشان را بروز دهند و اگر بخواهند در جامعه و بین دیگران پذیرفته شوند ناچارند تا شبیه آن ها عمل کنند و از نظر ظاهری نیز شبیه آن ها شوند. از نظر مشارکت کنندگان هر فردی برای پذیرفته شدن بین مردم باید در راستای سلیقه ی آن ها عمل کند. مثلاً بیان می کند که موسیقی فاخر نزد مردم محبوبیت ندارد پس خواننده برای تایید و پذیرفته شدن بین مردم سطح موسیقی خود را پایین می آورد تا تایید گرفته و محبوب شود تا در نهایت بتواند شهرت پیدا کند. نوجوانان به نوعی تمایز خواهی اشاره کرده که با همسالان خود، تمایل به هم رنگی دارند. در واقع آن ها با عوامل مختلف مانند پوشش، آرایش، استایل، گفتار، رفتار و... سعی در هم رنگی با گروه خود و ایجاد تمایز و تفاوت با سایر افراد جامعه دارند. بنابراین فرد در عین داشتن تمایز طلبی فردی، تمایل به هم سلیقگی و هم رنگی با گروهی از همسالان خود که با آن ها هم سلیقه است دارد. در اینجا تمایز طلبی گروهی شکل می گیرد که نوجوان، خود را در چارچوب گروه از سایرین تمایز می بخشد و در راستای اهداف و ارزش ها و عقاید گروه حرکت می کند. در این راه سعی در یکسان سازی خودش و سایر اعضای گروه همسالان دارد. هویت هر گروه را شباهتی که آن ها را با دیگران متفاوت می کند می سازد.

شکل ۱- مدل پارادایمی هویت به مثابه تمایز خواهی در میان دانش آموزان

از نظر مشارکت کنندگان هویت حالت متمایز و فردی دارد. مقوله ی مرکزی ما در این پژوهش تمایزخواهی است. عوامل علی و به وجود آورنده مقوله مرکزی، بی الگویی و جامعه یکسان ساز بوده که بر ساخت دهنده تمایز خواهی هستند. راهبردهای کنش و اقداماتی که نوجوانان برای رسیدن به انجام می دهند؛ فردی سازی و تحسین خود بوده که این راهبردها پیامدهای پس زدگی خانواده و گذر از چارچوب ها را به همراه می آورند.

۴_ نتیجه گیری

دگرگونی و تغییرات همیشه مشکل و دردسر ساز است. چراکه بودن در یک شرایط ثابت و عادت به آن نیاز به مصرف انرژی زیادی ندارد اما عبور از دوره کودکی و ورود به نوجوانی با مشکلات زیادی همراه است. از نظر حال، نوجوانان در مرحله عبور از کودکی، جنبه روانشناختی خود را با تغییرات زیستی هماهنگ می کنند و در عین حال با تغییراتی در احساسات و اخلاق همراه هستند این تغییرات چند جانبه، عامل مشکلات هستند.

هویت از مسائل مورد توجه نوجوانان به شمار می رود از نظر متخصصان بحران در شکل گیری هویت از مسائل به روز کشور ایران است. هویت افراد در کشور ایران دائماً در حال پوست انداختن از سنت و حرکت به سمت مدرنیته است. در این زمان الگوی ثابتی وجود ندارد و این باعث بی هویتی و بی هنجاری می شود (قتبری برزبان، ۱۳۹۴). در ادامه به پاسخ سوالات پژوهش می پردازیم.

دانش آموزان دختر مقطع متوسطه دوم چه درکی از هویت دارد؟ از نظر مشارکت کنندگان هویت به صورت فردی و تمایز خواهانه است به گونه ای که هرچقدر بتوانند خود را متمایز از سایر اعضای جامعه کنند رضایت بیشتری داشته و خود و هویت مدنظر خود را بهتر شکل داده اند. آن ها تمایل زیادی به متفاوت بودن از سایر اعضای جامعه دارند و به خود تاکید می کند.

از نظر دانش آموزان دختر چه شرایطی باعث شکل گیری این تعریف از هویت شده است؟ از نظر آنان جامعه یکسان ساز یعنی جامعه ای که تمایل دارد تمامی افراد را شکل یکدیگر کند و میزان همزنگی را افزایش دهد باعث می گردد تا نوجوانان میلشان به تمایز خواهی و تفاوت افزایش یابد. همچنین پدیده ی بی الگویی به صورتی آن ها طوری که دیگر تمایلی به داشتن الگویی که بخواهند خود را با آن همانند کنند نداشته نیز باعث ایجاد هویت تمایز خواهانه می شود.

دانش آموزان دختر برای شکل گیری هویت خود چه اقداماتی انجام می دهند؟ مشارکت کنندگان برای شکل دادن هویت مدنظر خود به فردی سازی در ابعاد گوناگون پرداخته و تمامی اطلاعات دریافتی را به گونه ای که مطابق با باورها، عقاید، ارزش ها و سلیقه خود است فردی سازی کرده و در این راستا به تحسین خود می پردازند به گونه ای که عقاید و سلیقه خود را برتر از دیگران می دانند.

اقدامات دانش آموزان دختر برای شکل گیری هویت چه پیامدهایی برای آن ها دارد؟ زمانی که دانش آموزان با یکسان سازی جامعه روبه رو شده و بی الگو می شوند به فردی سازی و تحسین خود پرداخته و این عوامل باعث این می گردد که در نهایت نوجوان بخواهد از چهارچوب های جامعه و اطرافیان خود عبور کرده و ارزش های القا شده از خانواده را پس بزند و دیگر تمایلی به بودن در کنار خانواده نداشته باشد.

نتایج این پژوهش با نظریه ی گیدنز درباب سیال بودن هویت و عدم ایستایی آن در جوامع جدید مطابقت دارد به گونه ای نوجوانان دائماً در حال ساخت هویت بوده و در حال بازاندیشی هستند. منابع دریافت هویتی آن ها نیز متنوع شده و دیگر تنها منبع تاثیرگذار بر آن ها خانواده نیست. در نظریه ی زیمل این که فرد برای ایجاد تمایز خودش در جامعه به مد رو می آورد هماهنگ بوده و نوجوانان از راه پوشش و سبک استایل خود در حال ایجاد تمایز خود با دیگران هستند. تمایز یابی گروهی نیز از نکاتی است که در نظریه ی زیمل با یافته های ما هماهنگ است که نوجوان تمایل دارد در یک تمایز یابی گروهی با همسالان مشابهش قرار بگیرد. در نظریه ی کولی و آن چه که او از آن با نام دیگران یاد می کند که چون آینه برای فرد عمل می کنند و او بر مبنای نظرات دیگران خود را شکل می دهد؛ برای نوجوان در عرصه ی همسالان همفکرش ترجمه می شود به گونه ای نظرات خانواده، مدرسه، اقوام و... بر او و نگرشش اثرگذار نبوده و بیشتر هویت خود را از منظر و دیدگاه همسالان شکل می دهد.

نتایج این پژوهش با تحقیقات آزاد ارمکی و اکبری (۱۳۹۱) و موشمان (۲۰۱۱) و کوپسکو (۲۰۱۱) درباره این که با گذشت زمان و کاهش تاثیر سنت و گذر به مدرنیته، میزان فردگرایی و تمایز افراد افزایش می یابد و به همین صورت هویت ها نیز شکل متفاوتی به خود می گیرد همسو است. یافته های این پژوهش با تحقیق موردی و تقی زادگان (۱۳۸۶) در رابطه با این که هر چقدر میزان ارتباط نوجوان با خانواده بیشتر باشد هویت او آسان تر شکل می گیرد و بحران هویت در رو کمتر است متفاوت است چرا که از نظر مشارکت کنندگان این پژوهش ارتباط با خانواده مانع از شکل گیری هویت متمایز و القای ارزش های سنتی می شود. اما با این بخش از پژوهش که گروه همسالان تاثیر مهمی در شکل گیری هویت دارند همسو است.

در این پژوهش نشان دادیم که هویت مجموعه ای سیال، پویا، درونی و خودساخته بوده که تمامی عقاید، ارزش ها، اهداف، استعدادها و امیال فردی را در بر می گیرد و در طول عمر دائماً بازسازی می شود و عوامل زیادی در شکل گیری هویت و درک آن موثر هستند. یافته ها نشان از پیوند هویت

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

با تمایز و تشخیص می دهد به گونه ای که دانش آموزان خود و هویت خود را در جدایی از اطرافیان و فردی سازی تمامی امورش ترجمه می کند. او به دنبال شکل گیری خودی متمایز و فردیت یافته است. او از پذیرش ارزش و عقاید القا شده از سنت، خانواده، مدرسه، جامعه و... سرباز می زند و خود را معیار همه چیز می داند.

نوجوانان در ارتباط با دوستان و همسالان خود برای ساختن هویت به هم‌رنگی، خود پذیرندگی و در گروه بودن نیاز دارند بنابراین احساس تعلق به گروه همسالان برای آن‌ها بسیار مهم به شمار می‌رود. بعد از زمانی که فناوری‌ها و شبکه‌های ارتباطی گسترش پیدا کردند باعث خلق فرهنگ مدرن در جوامع شدند با فرایند جهانی شدن شبکه‌های ارتباطی با این که به دنبال خلق فرایند یکسان سازی و هم‌رنگی در سطح جهانی بودند به طور همزمان باعث ایجاد تمایز گوناگون بین افراد شدند و انسان‌ها با ایجاد تمایز سعی در متفاوت نشان دادن خود از دیگران دارند. این کار با مصرف کالاهای مادی و معنوی حالت عینی به خود گرفت و گسترش پیدا کرد (اباذری و چاووشیان، ۱۳۸۱: ۶).

نوجوانان در جست و جوی هویت این انگیزه را دارند که بتوانند با افرادی در ارتباط باشند که پذیرنده و شبیه خودشان باشند تا بتوانند هویت پایداری را شکل دهند. آن‌ها به دنبال تمایز طلبی گروهی در ارتباط با همسالان خود هستند و آن را یکی از مهم‌ترین عوامل برای انتقال تجربه‌ها و ساخت خود مد نظر خودشان می دانند از این راه می توانند جهان اطراف خود را بهتر درک کرده و نظرات و بازخورد های دیگران را به خوبی دریافت کنند و خود مدنظرشان را ارتقا بخشند. نوجوان برای این که مورد پذیرش جمع همسالان قرار بگیرد و با آن‌ها ارتباط داشته باشد باید انجام کارها و ارزش های آنان را بپذیرد و اگر این کار را نکند مطرود می گردد.

پیشنهادهات

شکل گیری انجمن‌ها و گروه‌هایی که نوجوانان در آن جا به ابزاز و بیان علاقه مندی‌ها و توانمندی‌های خود پرداخته و افرادی برای مشاوره و راهنمایی و نشان دادن مسیر درست مدنظرشان حضور داشته باشد.

مصور سازی شخصیت های تاریخی و افراد مشهور داخلی به صورت کتاب فیلم محتوای رسانه ای و انتشار آن در فضاهای شهری، تلویزیون، رادیو، سینما، فضای مجازی و...

برگزاری کارگاه های آموزش مهارت‌ها و سبک زندگی

منابع

اباذری، یوسف و چاووشیان، حسن (۱۳۸۱). از طبقه اجتماعی تا سبک زندگی، رویکردهای نوین در تحلیل جامعه شناختی هویت اجتماعی، **فصلنامه ی علوم اجتماعی**، ۵(۲۰)، ۳-۲۷.

آزاد ارمکی، تقی و اکبری، حامد (۱۳۹۱). فهم ماهیت جامعه ایرانی براساس الگوی گذران اوقات فراغت نسل جوان، **فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی**، ۱(۲)، ۱-۲۲.

استراوس، آنسلم و کربین، جولیت (۱۳۹۰). **مبانی پژوهش کیفی: فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای**. ترجمه ابراهیم افشار، تهران: نشر نی.

اشرفی، ابولفضل (۱۳۷۷). **بررسی عوامل اجتماعی- فرهنگی موثر بر گرایش نوجوانان به الگوهای فرهنگ غربی در تهران**، پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه شناسی، دانشگاه تربیت مدرس.

انیسی، جعفر؛ سلیمی، حسین؛ میرزمانی، محمود، ریسی، فاطمه و نیکام، مژگان (۱۳۹۶). بررسی مشکلات رفتاری نوجوانان، **مجله علوم رفتاری**، ۱(۲)، ۱۶۳-۱۷۰.

بابایی، انسیه؛ بخشیان، فرشته؛ کریمیان، آرام و سعادت مهر، رضا (۱۳۹۸). عوامل مرتبط با هویت یابی دانش آموزان دوره متوسطه استان مازندران، **مجله دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی**، ۱۷(۳)، ۳۰۷-۳۱۶.

بیات، صادق (۱۳۸۹). **بررسی سبک زندگی و عوامل موثر بر آن در بین دبیران شهر زنجان**، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد زنجان.

کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت

National Conference on Applied Studies in Education Processes

پرستش، شهرام؛ بهنوئی، عباس و محمودی، کریم (۱۳۸۷). بررسی جامعه‌شناختی مدیریت ظاهر و هویت فردی در بین جوانان: مطالعه‌ی موردی شهر بابلسر، *مجله‌ی علوم اجتماعی دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد*، ۵(۲)، ۴۹-۱۹.

پیرسون، کریستوفر (۱۳۸۰). *معنای مدرنیّت*. ترجمه علی اصغر سعیدی، تهران: انتشارات کویر.

ترنر، جانانان و بیگلی، ال (۱۳۷۱). *پیدایش نظریه جامعه‌شناسی*. جلد ۱ و ۲. ترجمه عبدالعلی بهایی زاده، تهران: نوید شیراز.

تنهایی، حسین ابوالحسن (۱۳۸۷). *درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی*. مشهد: انتشارات مرنديز.

جمشیدی‌ها، غلامرضا و خالق پناه، کمال (۱۳۸۸). دگرگونی نسلی و هویت اجتماعی در کردستان: مطالعه جوانان شهر سقز، *پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه*، ۳: ۵۳-۸۱.

حاجلو، نادر؛ رضایی شریفی، علی و واحدی، شهرام (۱۳۹۱). همبسته‌های هویت فردی در دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه شهرستان اردبیل، *مجله‌ی روان‌شناسی مدرسه*، ۱(۲)، ۲۱-۳۸.

رجایی، فرهنگ (۱۳۸۳). *هویت ایرانیان امروز: ایفای نقش در عصر یک تمدن و چندفرهنگ*. جلد ۲، تهران: نی.

صالحی عمران، ابراهیم و عابدینی بلترک، میمنت (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین شادکامی و موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان در فضاهای آموزشی استان مازندران با تأکید بر نقش برنامه‌ریزی آموزشی، *فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی*، ۱۳: ۱۲۱-۱۴۵.

عرب مقدم، نرگس؛ گرگی، عباس، جمشیدی، بهنام و شیخ‌الاسلامی، راضیه (۱۳۹۴). شناسایی الگوهای جوانان و نوجوانان و عوامل زمینه‌ای موثر بر آن (مورد مطالعه شهر شیراز)، *مجله مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، ۲۸: ۱-۲۲.

فتحی، سروش و مختارپور، مهدی (۱۳۹۳). بررسی نقش و تأثیر رسانه‌های نوین تصویری در تغییر سبک زندگی، *مطالعات توسعه‌ی اجتماعی ایران*، ۶(۲)، ۱۰۱-۱۱۸.

قنبری برزبان، علی (۱۳۹۴). پژوهشی در خصوص مسئله‌شناسی جوانان ایران، *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۳(۴): ۶۶۷-۶۹۶. گیدنز، آتونی (۱۳۸۴). *چشم‌اندازهای جهانی*. ترجمه محمد رضا جلالی پور، تهران: انتشارات طرح نو.

میریدی، محمد رضا و تقی زادگان، معصومه (۱۳۸۶). بررسی بحران هویت در بین دانش‌آموزان: نمونه موردی دانش‌آموزان شهر لار در سال تحصیلی ۸۵-۱۳۸۴، *فصلنامه مطالعات ملی*، ۸(۲)، ۱۴۵-۱۷۰.

هومن، حیدرعلی (۱۳۹۰). *راهنمای عملی پژوهش کیفی*. تهران: انتشارات سمت.

Berzonsky, M. D. (2005). Ego identity: A personal standpoint In a postmodern world. **Identity: An International Journal of Theory and Research**, 5(2), 125-136.

Cockerham, W., Rutten, A. & Abel, T. (1997). Conceptualizing contemporary health lifestyles: Moving beyond Weber, **The Sociological Quarterly**, 38(2), 320-350.

Coposescu, S. (2011). Aspects of Identity Construction in the Context of Globalization, **Bulletin of the Transilvania University Of Brasov**, 4(53).

Long, et al. (2007). "Impact of Internet on Adolescent Self-Identity Development", **China Media Research**, 3(1), 45-47.

Miles, S. (1996). The cultural capital of consumption: Understand Postmodern Identities In a Cultural Context, **Culture and Psychology**, 2(2), 138-160.

Moshman, D. (2011). Evelotion and Development of Reasoning and Argumentation: Commentary on Mercier, **Cognitive Development**, 26(3), 192-195.